

Hétről Hétre

A MAGYAR HIRLAP SZÉPIRODALMI MELLEKLETE

A számárság dicsérete.

A KEGYELMES ur a bécsi szalonemberbe oltott megyei ember vidámságával bicegett vissza, s korához képest fűgén bicegett a klub felé, — az én öreg barátom pedig, végig a Dorottya-utcán, a Váci-utcán s a Kossuth Lajos-utcán, így elmélkedett:

— Kedves fiatal barátom, hiába ütődik meg négyszáztizenötöd-ször azon, hogy én tisztelem a számárakat. Igenis, én tisztelem őket, jobban mondva: nem őket tisztelem, de magunkat nem tisztelem. Magát, meg magamat, meg azt a sok értelmes embert, aki lezamarazza az egész világot, de ez nem óvja meg attól, hogy maga is a legnagyobb számárságot el ne kövesse, föltéve, hogy egyáltalában elkövet valamit.

Én hallgattam s mosolyogtam. Az öreg ur folytatta:

— Ő excellenciája bizonyára nem lángez. Azt sem állítom, hogy miniszterelnök korában túlságos zsenialitással kormányozta volna az országot. Nem hiszem, hogy ha ő lett volna a jó isten, a világ egyáltalában megteremtődött volna, akár nyole nap alatt, akár nyole milliárdszor billiárd esztendő alatt. De most, miután a világ már meg van teremve, egészen jól elkormányozná Ősszel esőt küldene, nyáron szárazságot, a bünt megbüntetné, az erényt megjutalmazná és soha semmi-ben nem akadna meg, mert mindent természetesnek találna, úgy a világ berendezését, mint saját hatalmát. Egyszóval: ő magától értetődően elintézné a világ dolgait; maga meg én azonban oly különösnek, oly magasztosnak s oly bonyolultnak látnók a világ szerkezetét, úgy éreznők a felelősséget a ránk bizott lelkék sorsáért s a magunk végességét a feladatunk végtelenségéhez képest, hogy kiülne homlokunkon, a verejték és megszöknénk. Ezért tisztelem én a számárakat, s nem bízom a maga fajtájában.

Föltettem magamban, hogy az öreget ma nem zavarom semmi közbeszólással. Iróember volt, ki megszokta, hogy órákhosszat üldögél papírosa előtt, melyen mindig ő beszél s az ellenvetéseket is maga mondja el. Lassankint, egy élet megszokása rendjén, megszokott arról, hogy beszélgetni tudott. Hallgató csak arra kellett neki, hogy helyesljen, értelmes

hallgató csak azért, hogy meg is értse, amit hall, s ne csak udvariasságból helyeselje. Körülbelül úgy, mint ahogy vannak milliomosok, kiknek az orvos csak tyuk szemvágásra kell, de ez az orvos aztán egyetemi tanár legyen. S csakugyan: az öreg ur hálás pillantással nyugtatta, hogy befogom a számat és vidáman folytatta:

— Nem mintha én hinnék a Shakspeare szentenciájában, hogy az eltökélés természetes színét a töprengés halavánnyá betegíti. Itt van cáfolatul mindjárt maga Shakspeare, ki ugyancsak töprenkedett a világ minden dolgain, de azért igen épkezláb drámákat tudott írni, s vagyont is tudott szerezni. Ez a töprenkedésről való elmélet lári-fári, amit csak azok találtak ki, a maguk igazolására, kikből a cselekvés tehetsége hiányzik. Nem igaz, hogy árt a töprengés, csak az igaz, hogy nem használ. Sem a töprengés, sem a tanulás, sem a világ dolgainak legtökéletesebb ismerete. A tanulás és a tapasztalat csak azoknak használ, akik nem szorultak rá. Akik természetből fogva tanács-talanok, tehetetlenek vagy itéletben gyengék, azok hiába informálódnak, elmélkednek s tanulmányozzák a történelmet s a döntvénytárákat. Épp oly ügyetlenek lesznek, mintha semmit sem tanultak volna. Tudásuk csak fel van raktározva elméjükben, de az alkalmakon nem látják meg, hogy azokra illik, amit ők tudnak. Napoleonnak ha előtte hegy állott, mögötte folyó s körülötte három ellenséges hadsereg, nagy hasznára lehetett, ha ilyenkor eszébe jutott, hogy Hannibál is volt egyszer ilyen helyzetben, s akkor így meg így segített magán. De legrosszabb esetben Napoleon akkor is tudott ilyenkor segíteni magán, ha a Hannibál viselt dolgaiból semmi előzetes eset nem jut eszébe, ellenben magának vagy nekem ilyen esetekben sem Hannibál nem jutna eszünkbe, sem az, hogy mit kell, vagy mit lehet ilyenkor tenni, hanem az, hogy: a teremtésit, hogy kerültem én ide! mennyivel jobb volna otthon lenni a Báthory-utcában!

Az öreg ur elnevette magát, kedvesen, barátságosan, mintha más beszélne, s neki kéne nevetésével biztatni, hogy folytassa.

Én is vele nevettem, s az öreg folytatta:

— Azt hiszem, a tanulással is úgy vagyunk, mint az étellel: ehetünk beafsteakot vagy spenótot, töltött káposztát vagy birkasajtot, csak az marad meg bennünk, ami már meglevő materiánkat gyarapítja. Kedves fiam: ön a multkor elmagyarázta nekem Spencert, Marxot, Machot és Hertzket Tivadart. Ugy-e, megértettem? Ugy-e olyan kérdéseket tettem, amiket nem tehettem volna, ha nem tudom, miről van szó? Ugy-e az ön előadása hézagait még magam pótoltam, sőt magam fejtettem ki, hogy úgy van, ez az igazság. De olvassa el, amiket azóta írtam: van-e bennük nyoma az én új felfogásomnak? Van ám, majd megmondtam minek. Én hégelianus vagyok s az leszek koporsóm zártáig, s a maga új embereiből csak az ment át ide-geimbe, ami már Hegelben is megvolt belőlük, — holott én Hegelt utálok, tudományos kalandornak tartom, aki sok mindenre ráhibázott, de legtöbbször tudva esalt, mikor el akarta hitetni, hogy ő tud valamit olyan dolgok körül, amikről épp oly keveset tudott, mint egy gyermekkertész vagy bizottsági előadó. De látja: én magam is efféle ember vagyok; van bizonyos helyes intuícióm némely nagy dolgok felől, minden egyéb felől pedig elméletem vannak, melyek egymásnak ellentmondanak, melyek semmit sem magyaráznak meg igazán — melyek sohasem illenek teljesen arra, amire vonatkoznak, s a valóságot össze-vissza kell prokrusteszenem, hogy teóriáimba belefektethessem; amely intuícióm-ban magam sem bízom igazán, de amely elméleteket mégis mindig mindenre ráhuzok, remélve, hogy ráillenek. Ám, tudja mit: Marx is ilyen ember volt, sőt Spencer is; a legigazibb tudományos értelem, a legbeesületesebb logikai óvatosság sem ótta meg őket attól, hogy könnyelműen ne általánosítsanak, hogy helyes előzmenyekből hamis következtetést ne vonjanak; hogy saját sejtelmükre úgy ne építsenek, ahogy csak bizonyosságra szabad, hogy hiányzó szemek helyett cénával ne kötözzék össze a láncot, sőt tudva le ne zárják szemüket a valóság előtt, csak hogy hajlandóságaik szerint való képet raj-

zolhassanak a világról. Mit használ e beesületes embereknek az ő beesületeségük, e tudósoknak az ő tudományuk?

Az öreg ur sóhajtott, elhallgatott s szemüvege mögött, ahogy oldalvást láttam, elmerengett. Egyrészt jól eshetett neki, hogy az elmélkedés bizonytalanságában ily kiváló férfiakkal kerül egy társaságba, másrészt e bizonytalanság megfélemlítette. Hirtelen belekapaszkodott karomba, mint ahogy megkapja paplanát, aki azt álmodja, hogy megnyit alatta a padló, s most esik le a negyedik emeletről. Aztán megint csak nevetett, eleresztette karomat, s etől fogva hozzám beszélt ugyan, de nem nézett rám.

— Annyi azonban szent igaz, hogy a cselekvés emberei nem sokat törődtek az elméletekkel. Nem hiszem ugyan, hogy egy Bismareknak vagy éppen egy Napoleonnak elméje ne tudott volna végig követni valami elmélkedést, amiből minden tanárjelölt le tud szigorlatozni. De bizonyos, hogy a világ végső dolgain nem sokat törték elméjükét, s olyan kérdések, amikre nem tudunk vagy legalább ma nem tudunk felelni, egy percre sem nyugtalanították őket. De ne higgye, hogy ártott volna nekik, ha rágondolnak a legmélyebb s legérthetlenebb dolgokra. Ez csak nekünk árt, kikből a cselekvés képessége hiányzik, de mi akkor sem tudnánk cselekedni, ha csak egyszerű számárak volnának, nem flozofusok. Ők pedig éppen úgy udtak cselekedni, noha sem istenről, sem a világ legvégsőbb okairól nem tudtak semmi bizonyosat, mint ahogy Faraday vagy Lord Kelvin a legesudálatosabb gépeket meg tudta szerkeszteni, noha gondolkozott az anyag s az erő legvégsőbb kérdésein, s nem jutott ezekben semmi bizonyosságra. Látja, ez az: ahhoz, hogy a világot igazgatni tudjuk, csak gypár felszines, gyakorlati törvényét kell ismernünk, nem pedig valamennyit, s a legmélyebbeket is, melyekkel ezek a felszinesek kézen-közön összefüggének. Igaz: a természetben nincs ugrás, de a természet gyakran elégeti a hidat, amin keresztül valahová eljutott, s nekünk, hogy az inenső parton háziisan redzkehessük be, éppen nem szükséges

(Folytatás a 3. oldalon.)

A titokzatos Csókay.

IRTA: MOLNAR FERENC.

EBÉDEN voltam egyszer egy barátomnál, akit mindnyájan a világ legboldogabb emberének tartottunk. Három évvel ezelőtt nősült, feleségül vett egy jónevű, szerény kis polgári leányt, akit leánykorában sokszor láttam, s aki állandóan szende és szerény volt. E két tulajdonságát a házasságban is megtartotta, egyszerű, olesó ruhában járt, soha konfliktusra nem ült, a boltban félóránál alkudott, hatosokat és koronákat helyeztet el a postatakarékpénztárban, színházba csak olyanba ment, ahol nem kellett sokat fizetni a szabadjegyért s ha valami agresszív öltözékű férfi jól megnézte az utcán, hát oly savanyu undorral tudott visszanézni rá, hogy annak nemcsak a kalandtól, hanem magától az asszonytól is elment a kedve, ami tulajdonképpen az egyetlen eredmény, melyre tisztességes asszonynak uteabetyárral szemben törekednie kell.

A barátomról még ennyit sem érdemes beszélni. Kissé tulzottan kövér volt, s ő meg ezt vitte bele a házasságba. Lustán intézte a dolgait, lassan és sokat evett, hosszán és kéjjel szivarozott, az újságot elejétől végig olvasta, s egyazon ruhában járt már két év óta. Semmi izgalom nem volt benne. Semmi amor, semmi mámor, — mint a költő mondta.

Ebéd után az asszony egyszerre csak azt mondja:

— Kiesett a kő a fülbevalóm-ból.

A férj nyugodtan felel:

— Jó.

Hosszu szünet. Én szótát fröcsköltem a boromba, a férj rágyújtott, az asszony pedig újra megszólalt:

— Nem csináltad meg?

Lassan, ebédutáni hangon mondta a férje:

— Majd... ráér.

— Jó — mondta erre hirtelen és kedves mosolyal az asszony — majd odaadom a Csókainak, az megcsináltatja.

A férj mosolygott. Az ügy el volt intézve.

Mikor félnégykor elakartam menni, az asszony így szól az urához:

— Nem kísérsz el? A városba megyek.

— Most nem... — mondta a lusta emberek könyörgő pillantásával az ember, aki nyakig ült egy nagy bőrfotelben.

Jó, majd elkísér a Csókai.

Erre már fülelni kezdtem. Megkockáztattam a kérdést:

— Ki az a Csókai?

— Senki.

— Hogyan?... Hisz már másodszer hallottam a nevét.

— Mégis senki. Csókai nincs. Csókai nem létezik. Ha az uram lusta és unalmas, vagy fősvény, vagy udvariatlan, akkor megfenyegetem Csókaival. Csókai, az egy képzelte személy, akiben megvannak mindazok a tulajdonságok amik az ilyen tulságosan elférfesedett emberből, mint az uram, hiányoznak.

— Tehát Csókai az ideális férj.

— Nem. Csókai nem férj. Csókai szabad ember, aki tud az asszonyokkal bánni. Ha az uram

nem akar új ruhát venni nekem, — majd vesz Csókai. Ha nincs kedve a színházba menni, — elkísér Csókai. Ha elejtem a zsebkendőmet és az uram nem nyúl érte, — Csókai fellelmeztet. Ha tavasszal nem hoz délben ibolyát, — lám Csókainak eszébe jutott volna. Sajnálom, de csak brutális szóval tudom Csókait tökéletesen jellemezni: Csókai a szeretőm.

Nevettem. Az asszony is nevetett, az ura is nevetett. Aztán összeszókolóztak. De a lusta ember mégse kísért el a városba.

Eljön hozzám ez után az ebéd után vagy két hónappal a férj.

— Még emlékezni fogsz — mondja, kissé fanyar pofával, — hogy beszélünk egyszer valami Csókairól.

— Emlékszem.

— Hát tudod, — mondja egy kellemetlen grimace kíséretében, — kezdem unni ezt a Csókait.

— Ugyan, ugyan.

— Besavanyítja az életemet. Most már akármit csinál, folyton Csókairól van szó. Szerdán, mikor elmentem hazulról reggel, elfelejtettem megcsókolni az asszonyt. Hát utánam kiált: "Majd megcsókol Csókai." Tudod?

— Tudom.

— Ugyanaznap este későn jön haza. Bizom benne, eszemágában sines megkérdezi tőle, hogy hol járt délután, de tudod, éhes voltam, várni kellett a vacsorára. Hát — bevallom — kissé szigorúan szoltam rá: "Honnan jössz ilyen későn?" — A világ legnyugodtabb hangján felel: "Csókaitól." Tudod?

— Tudom.

— Na már most... tudja Isten... hiszen agyonlövöm még azt is, aki azt meri mondani, hogy gyanakszom rá... de máskor mindig egyhuzamban alszom este tiztől reggel nyolcig... aznap felriadtam félkettőkor, mert azt álmodtam, hogy Csókai ott áll az ágyam mellett és azt mondja a feleségemnek: "Csöndesen, édes, ugy jöjj ki, hogy az öreg fel ne ébredjen." Álomban azt feleltem neki: "Felébredék, fel fogok ébredni, majd megmutatom én neked!" És fel is ébredtem. Nagyon szégyeltem magam. Az asszony ott aludt mellettem, nyugodtan, boldog mosolyal, mint valami aniz-kártyán a "pihenő Vénusz". De... mégis... szóval... tudod?

— Tudom, tudom.

Elhallgatótt. Bennem az agglegény káröröme motoszkált. Valami olyan "ugykellnektek" érzés. Nem kellett nagy lélektanárnak lennem ahhoz, hogy megállapítsam most már teljes bizonyossággal, ki az a Csókai. Csókai a férj lelkiismerete. A jóllakott emberé, aki ebéd előtt szerelmesen, figyelemmel olvasta az étlapot, az árakat meg se nézte, s aki ebédután félretekintte ezt a papírost, vagy ha a kezébe is veszi, azért veszi, hogy megnézzék rajta az árakat. És magam is elképzeltem Csókait, az örökké éheset, a figyelmes, udvarias, fürge szerelmes ifjút, a prózából verssé finomult lényt, a desztillált férfit, a

barátom lelkiismeretének furóját, a barátom feleségének itt-ott elpotyogtatott illuzióiból összesűrűsödött valakit.

— Tudod? — mondta aggódva.

Megvakartam a fejemet. Bevallottam a barátomnak, hogy nem tudok tanácsot adni. Hogy miért, azt nem mondtam meg neki. De azért nem tudtam, mert ha Csókai ember lett volna, hamar lehetett volna végezni vele. De Csókai gondolat volt és a gondolatnak rettenetes az ereje, nemcsak akkor, ha Jézusnak, Galileinek, Luther Mártonnak, Kosuthnak, vagy Marxnak hívják, hanem — oh, örökbüszke hatalma az ember vágyainak — még akkor is, ha olyan szerény, rongyos, komikus neve van is, mint: Csókai.

Körülbelül hat héttel ez után a látogatás után találkoztam az asszonnyal a Műcsarnokban.

— Hogyan? — kérdeztem — nagyságos asszony, most a művészet iránt is érdeklődik?

Zavartan felelt valamit aminek az volt az értelme, hogy azért jött ide a képekhez, mert összejött az urával.

— Most már türethetlen — mondta. — Most már nem én fenyegetem őt Csókaival... oh, erről végleg leszoktam. Most ő beszél róla mindig. Ha megjegyzést teszek arra, hogy a ruhája lompós, azt mondja: "Csókai vasalt nadrágban jár." Egyebet se hallok, mint: "Mit csinál Csókai?" — "Vár ma délután Csókai?" — "Ha elváltunk, feleségül vesz Csókai?" — Most már hadikiáltássá lett köztünk ez a név. Most már úgy kialakult, úgy megtetszedett, amiért annyit beszélünk róla, annyit faragtuk, esiszoltuk, pingáltuk hogy most már teljesen látjuk a képét, már olyan, mint valami önműködő bábú a Coppélius mester titokzatos műhelyéből, amelynek emberformájában van, jár, kel, énekel, beszél táncol — csak éppen, hogy még nem él. Ugy, hogy most már nem is merek róla beszélni. Nem merem kimondani a nevét, mintha igazán a szeretőm volna. És az uram dühös rá, megfojtaná egy kanál vízben, esufolja, bántalmazza; szóval, nevéssen, ha mulatságosnak találja de az uram féltékeny Csókaira.

Elgondolkoztam. Valóban az emberek addig ijesztették a gyerekeket a krampusszal, addig mondták róla, hogy vörös nyelve van, puttony a hátán, jobbkezeben virgács, balkezeben lánc, amíg végül a játékvárosok összeszedték mindezeket az adatokat és teremtették egy krampusztípust, ami most már oly ismeretes és oly klasszikus, hogy semmit se szabad változtatni rajta. Tudja Isten — gondoltam — hátha a legelméőbb játékvárosnak, az életnek egyszer eszébe jut, hogy a barátomék Csókaiját meg is csinálja ennyi adat alapján.

Mondtam néhány vigasztaló szót az asszonynak, azután elbucszunk. De mielőtt elváltunk, ezt mondta az asszony:

— A legfureszább a dologban, hogy engem dühössé tesz, mikor

esufolja a Csókait. Fáj, ha bántja.

Nagyot néztem. Hogyan? Az asszony már titokban szolidaritást érez ez iránt a Csókai iránt? Hiszen akkor ez az asszony szereti Csókait és ha Csókaiól még csak az az egy hiányzott, hogy éljen, akkor a baj már nagyon közel van, tekintve ama megrogzított hitemet, hogy amit egy emberi lény szeret, az már félig él. Vagy talán a Messiás megszületésének nem az a története, hogy az emberek addig és annyira szerették, hogy egyszerre csak elkezdett élni?

Most már csak néhány szót kell mondanom azok kedvéért, akik a történetek végére utaznak. Mert a történet szakemberek, helyesebben ember-szakemberek részére már az előző káputban befejeződött.

A barátom egy napon nyugtalan volt, lecsapta a hivatalban a dolgozókat és hazarohant. Az asszony nem volt otthon. Megvadult és nekiesett a fehérneműszekrénynek, s az abban elhelyezett ékszer-kazettáknak. Feltörte és egy címet talált benne. A címet megmondta egy kocsisnak, s azzal elvágtatott. Tíz percig várt a kapu alatt, s akkor jött az asszony. Az asszony sikoltott egyet, aztán félájult — ezuttal életében először — konfliktusba ült és az anyjához hajtott. A barátom még öt negyedórát várt, s akkor lejött az emeletről egy ur, aki nem volt szöke és magas, mint Csókai nem viselt vasalt nadrágot szürke zsakettet és oldalt felcsapott panamát, mint Csókai, de akiben a férfi szimat mégis olyan érezte meg a csókaiságot, hogy a barátom minden habozás nélkül verte le a fejéről a kis zsirardi szálmakalapot.

Névjegyet eseréltek s ekkor kitűnt, hogy Csókait Kellernek hívják.

Mint utóbb néhány évvel a válás után a barátom egy szépnyári éjszakán a Zugligetből hazajövet elmondta az asszony még nem volt bűnös. Ez lett volna az első találkozásuk. Ez feltétlenül bebizonyított.

— A legérdekesebb a dologban — tette hozzá — az, hogy ez a Keller egy esőpet sem de abszolúte nem hasonlított a képzeletbeli esinos, elegáns Csókaihoz. Polgári megjelenésű, köpezős, értelemhiányra valló arcú emberke volt...

S ahogy így jellemezte, leszidta, kigunyolta és szívből kinevette ezt a szegény, gyatra Keller-t, egyre összehasonlítván őt a daliás és esabító Csókaival, eszembe jutottak azok a francia szobrok, amelyekben a forradalom gondolatát hatalmas, csodaszép géniusz ábrázolja, a feltámadt nemzeti erőt pedig égi haraggal teljes, fenkölt arcú félisten holott Arouet de Voltaire egy sovány, göthös, hiu, féltékeny, szószátyár vén kóró volt, Mirabeau pedig szörnyszülött: görbevállu, ragyás, borostás, ferdeorru, bozontos, sőt a legujabb kutatások szerint megvesztegethető is.

Tavaszi komédia.

IRTA: BIRÓ LAJOS.

KARTAL ujságot olvasott. A betük azonban összefutottak a szeme előtt, kiejtette a kezéből az ujságot, néha szippantott a szivarjából, a szája kinyílt és fáradtan, betegesen tekintett maga elé. Ekkor jött a felesége. Az utcáról sietett fél, a kis kabátja ki volt gombolva, az arca kipirosodott és az egész egészséges szöke feje tüzből égett.

— Károly, milyen tavasz van. Milyen tavasz van...

A karosszék szélére ült, magához szorította a férje fejét és izgatottan, borzongva mondta:

— Kisérteltem a Fő-utcán a hegyig. A szőlőkben mindenütt virágnak, már a barackfák. Milyen tavasz, milyen tavasz... Charlie, Charlie, olyan tavasz van.

Simogatta a férjét és duruzsolt a fülébe:

— Charlie, Charlie, kiúzenek a hegyre, hogy hozzanak mindent rendbe. Kimegyünk egy hétre. Olyan tavasz van.

A férfi felállott. A fáradtsága eltűnt, kigyúlt a szeme és magához szorította az asszonyt. Megcsókolták egymást.

Este kimentek a hegyre, a nyaralójukba és ott maradtak egy hétig. Gyönyörű tavasz volt, a szőlőkben virágoztak a mandulafák, barackfák, az almafák és a barna hegyoldalon, a selymes napsütésben olyanok voltak a virágzó fák, mintha libegő, meleg, rózsaszínű felhők ülték volna le a barna bársonyra. Az asszony boldog volt. A tavasz mindig lázba hozta, az indulatai felgyújtották a férjét is és a tíz éves házasságuk alatt minden tavasz új mézesheteket hozott nekik.

Egy hét múlva visszaköltöztek a városba. Az asszony boldog volt, friss, erős, ragyogó, — a férfi azonban fáradt, öreg és beteg. Az ujságot kiejtette a kezéből, a gerince összeroppan, az egész ember összeomlott, magába süllyedt és kinyitott szájával bámult maga elé.

Orvosok jöttek, megvizsgálták és másnap elszállították. Külön szobát kapott a nagy sárga házban, a hegy alatt és ott egész nap nézett maga elé leeresztett ajakkal és nem válaszolt semmiféle kérdésre.

Az asszony meg volt rémülve, lesújtotta, elkábitotta ez a katasztrófa és zokogva ostromolta az orvosokat:

— Mikor gyógyul meg?

— Nagyságos asszonyom, — mondták erre meg kell mondanunk, hogy semmi reményünk nincs.

De nem hal meg?

— Oh nem. Azt nem. Tíz évig, husz évig is élhet.

Az asszony lassan összeszedte magát. A férjéhez nem fűzte más, mint egy egészséges, eleven házasságnak tiz esztendeje; a férjét azért szerette, mert a férje volt, mert ott volt, mert mindig viszonzta a csókjait és mert gazdag volt, de új helyzete egyelőre elég. Maga rendelkezett, a birtokon kárpótlást adott a veszteségért, maga parancsolt, minden pénz az

ő kezében volt és utazhatott, amennyit akart. A rokonai egyszer azt tanácsolták neki, váljon el. Felháborodva tiltakozott:

— Nem, nem. Hogy gondoltok ilyet. Milyen gyalázatosság volna. Nem akarok én férjhez menni.

Nyáron utazgatott, ősszel hazajött egy hónapra, ezután ismét elutazott, özvegyi életét elragadóan szabadnak, mulatságosnak és változatosnak találta és csak tél közepén jött ismét haza. Vidám volt, szép volt, fiatal és erős, örült, hogy senkinél a féltékenységtől nem kell tartania, társaságba járt és ismeretségeket kötött és egészséges álmát inkább zavarta meg egy-egy új férfiismerősének a tekintetére való emlékezés, mint az a gondolat, hogy negyedóránra tőle, egy rettenetes házban van egy férfi, aki tiz esztendeig vele élt.

Nyugodtan és meglegedetten föltötte el az egész telet. Ami szórakozása volt, bál, tánc, színház, az kielégítette és pótofta. A férfiakat, akik foglalkoztak vele, nem vette komolyan. Örült, hogy sok embernek tetszik, jól esett neki, hogy sokan fáradoznak a mosolygásáért vagy a csókjaiért, boldog volt, amikor megállapította, hogy különös özvegyisége és ingerlő fiatal szépsége egy egész dandár férfit gyűjt köréje, jól esett neki, ingerelte, mámorossá tette, szórakoztatta; de senkit sem vett komolyan.

Hanem egy este egy fiatal ügyvédet mutattak be neki. Bálban volt és egyik rendező vezette elébe:

— Nagyságos asszonyom, bemutatom Zágoni Gyulát.

A számárság dicsérete.

(Folytatás az 1. oldalról.)

visszamenünk a tulsó partra. Sőt nem is kell tudatosan tudnunk a dolgok rendjét; elég, ha idegeinkben benne van a dolgok ösztöne, s idegeink bölésen és okosan cselekszenek, mialatt elménk a legszamarábbul gondolkodik. Nézzé például Bismarckot vagy Goethét: a számárságnak egész katekizmusát lehetne összeállítani abból, amiket ők politikai vagy esztetikai elméletnek hirdettek; Bismarck védővamos volt, junker és antiszozialista, Goethe pedig klasszicista volt: mindazonáltal Bismarck igen jó politikát csinált s Goethe igen jó verseket. Ellenben én nekem a legnagyobb szerűbb, a legigazabb elméleteim vannak a politikáról, s be tudom bizonyítani minden miniszterrel, hogy számár, — de a gazdasszonyomat nem tudom elküldeni, egy főispánt nem tudnék áthelyezni, s ha ujságot szerkesztenék, az a világ legrösszabb ujságja volna.

Könyv esillogott az öreg ur szemében, mikor levonta a tanulságot:

— Igen, kedves fiatal barátom, én tisztelem a samarákat, mert a samarákban néha millió ember-

A fiatal ember meghajította magát és ő táncolni kezdett vele. Várta, hogy a férfi szól. De Zágoni hallgatott, magához szorította és ő nem tudott ellenállni. Szótlanul táncolták körül a termét; az asszony ekkor kiszabadította magát a férfi karjaiból, bölintott a fejével és leült. Zágoni egy szót sem szólt, meghajította magát és elment. Az asszony ekkor egész éjszaka róla álmodott.

Ezután többször találkoztak és tavasz lett. A hegyről friss tavaszi levegő áradt az utcák szikrázó naptól voltak fényesek, az asszony könnyű kabátban sétált és a hegyen virágozni kezdtek a mandulafák. Azután a barackfa kezdett virágozni, ezután az almafa és egy reggelre ismét virágba borulva állottak a szőlők. A barna földnyelvek felnyultak a hegyre és a virágzó fakoronák úgy ülték a hegyoldalon, mintha illatos rózsaszínű felhők tapadnának barna bársonyra. A hegy ontotta magából a termés leheletét és a borzongató, friss szellő ráomlott a városra.

A beteg Kartal ült a szobában és a nyitott ablakán besuhogott hozzá a tavasz. A beeg fej, amely lomhán esüngött lefelé, ekkor felemelkedett és a zavaros szemek kitekintettek az ablakon. Az ablak előtt ott állott a hegy és a hegyen virágoznak a barackfák. Az örült Kartal felállott és az ablak vasrácsához szorította a fejét.

— Olga mondta, Olga, a szépsége és a fiatalága nevében kérem. Ne legyen okatlan. Ne áldozza fel magát egy hazug kötelességérzetnek. Az ember legelső kötelessége az, hogy boldog le-

gyen. Ha nem akar elválni, hát jó. De ne áldozza fel a fiatalágát. Nézzé, milyen tavasz van...

Az asszony nehezen lélegzett és a szöke hajfűrtjei úgy lobogtak, mintha kis lángok lettek volna.

— Igaz, — mondta — milyen tavasz van.

— Olga, könyörgött Zágoni, Olga.

— Hát igen, — mondta az asszony.

A hegy egész nap illatozott, de estére orgiát ült. A langyos estébe a barackfák és az almafák beleszórták minden himporukat és a levegő mámorító volt. Az esti levegőből részegséget szívott be a forró száj és a hegy alatt és a városban szeretni kellett, esőkkorra kellett emlékezni, esőkkort kellett kívánni.

A nagy földszintes Kartal ház esendesen és sötétben állott. Az ablakokból korán kihunyt minden világosság és a közepén be volt zárva a nagy utcai kapu. Hátral a eselédházban mozogtak még egy ideig, ezután ott is esend lett. Az utcán nem járt senki. Ekkor tízenegy óra után halkán megzörgette a jobbszárny második ablakát Zágoni. Azután a kapuhoz ment és behúzódott a nyílásba. A kapu kinyílt.

— Olga!... suttogta Zágoni.

Az asszony hangja reszketett.

— Jöjjen lábujjhegyen — mondta. — A eselédházban most aludtak el.

A kapuzárban megfordult a kules és esend lett. A hegyről áradt le a tavasz lehelete és a hegy alatt, a sárga ház köfalán eszeveszett, örült, tavaszkorba esolta erővel, vakon és öntudatlanul kapaszkodott át egy férfi. Leesett a falról, de felugrott és rohant lefelé a városba. A betegeg szürke ruhája volt rajta és az esendesedett kisvárosi utcákon lihegve szaladt végig. A Kartal-ház kapujában ekkor fordult meg a kules.

A házban esend lett. A tavaszi éjszaka illatos volt és meleg. A beteg ember nem látott semmit, vak volt, örült volt, de lihegve szitta be a tavaszi éjszaka levegőjét és fáradhatatlanul és biztosan rohant előre. Semmit sem tudott és semmit sem értett, a tavasz hajította, a mult emlékei kergették, a virágzó hegy ülte, de biztosan haladt előre. A Kartal-házban esend volt és a beteg Kartal ott állott meg a háza kapuja előtt.

A eselédházban hangosan, hosszan, makiacsul rikoltozott a esengő és a házmaster álmósan ment a kapu felé. Kinyitotta a kaput és riadtan kiáltott egyet.

A szürkeruhás, beteg ember azonban félretolta az utból és örülten, biztosan sietett be a házba. A félreléidított ember ijedten ordított, a házban mozgás támadt, az asszony ijedten nyitotta ki az ajtaját, a beteg Kartal rohant előre. És a hálószoba ajtajában ott állott az asszony, mögötte a szeretője, a hálószoba lámpája megvilágította őket, és szembe velük szaladt a szobákon át és lihegve megállott előttük Kartal.

Két öreg ur.

IRTA: KOSZTOLANYI DEZSŐ.

I.

— Kiadó a szoba?
Az öreg asszony bölintott és kinyitotta az ajtót.

— Tessék besétálni.
Két félénk, különös öregecske állt a zajtó előtt.

Mózes és Dániel.
Mózes egészen kopasz, sötétzöld téli sapkát visel és sárga sállal köti át a nyakát.

A másik deresedő, szőke és magas.

Mind a kettőnek hatalmasan vert a szíve, mikor beléptek a szegényes, ferencvárosi diákszobába. A fájó delután sárgaságában a tárgyak éles és fekete kromonokkal rajzolódtak eléjük. Megszorították egymás kezét.

Azóta semmi se változott.

A homályos ablakok előtt szédeltelesen ágaskodott a tüzfal, amely egykor roppant arányokat öltött s valami elátkozotti várkastély, vagy egy örökös fellegrvár állmát keltette fel bennük. Ez volt az. A padlásablakokban rongyfigurák bóbiskolnak, amelyek távolról boszorkányoknak látszanak. Messzebb egy kétemeletes ház. A tulsó udvaron a tennispálya. Még a szoba butorzata is ugyanaz. A falszekrények, a nagy asztal, az ágyak. Az almáriomon befőttek — piros paradicsomok, zöld mandulák — és hátul egy óriás üveg zavaros ecetágygally. Itt a káneső és a poharak. A zöld esikós, sötét pokrócok. Egyik asztalon abbahagyott kötés. A vízvezeték pedig alátámasztva, ajlalommal unalommal esőpög most is, mintha el se zárták volna azóta.

Bámultak és nem tudtak szót hozni.

Az asszony megigazitotta pápa szemét és keményen areukba nézett. Itt a Ferencvárosban nagyon vigyázni kell a pénztelen lakókra, akik esomag nélkül érkeznek s a szegény, gyámoltalan öregasszonyokat irgalom nélkül becsapják.

— Tetszik? — kérdezte erélyesen.

— Igen — mondta a kopasz és rögtön letette az első havi lakbért. — Vidékről jöttünk. A pályaudvaron van a podgyászunk. Estére beköltözködünk.

Azzal köszönt a két öreg és zavartan mosolyogva ment ki.

A lépcsőn azonban megeredt a beszédük.

— Láttad?

— Igen. Ez az.

— A mi kedves szobánk.

— A lámpaernyő.

— A függöny.

— Az óra.

— A kötés az asztalon.

— Minden, minden.

Hadarva beszéltek. Végtelenül boldogok voltak. Ruganyosan és majdnem fiatal lépésekkel mentek az aszfalton. Csak ez hiányzott még a tervükhöz. A két öreg ur, az elsavanyodott filozófus és a botanikus, akik egyetemi éveikben lakótársak voltak, úgy tervezték, hogy harminc év után ott hagyják az unalmas vidéki fészket és újra feljönnek lakni Budapestre s élnek szegényesen, diákosan, mint régén. Szerencsére tres volt a régi lakásuk. Mózes,

aki a mélyebb filozófiákban nem volt egészen járatlan, lelkesen beszélt:

— Az élet és a fiatalság nem annyira bennünk van, mint inkább a környezetben. Lásd csak, mi változtunk. Itt újra megtalálunk mindent, amit elvesztettünk hittünk. Ugy-e Dani?

A botanikus nevetve intett. Furesa, hórihorgas, kopott fiú volt ez a Dani, aki úgy viselte diákos nevét, mint egy kinőtt nadrágot. Csak ő öregeedett meg, a neve nem. De most, hogy homályos örömmel haladt előre, meglepetve és, tájékozatlanul, kezében Budapest mérnökileg hitelesített térképével, egy diáknak tetszett, egy öreg gyereknek, azokhoz a vidéki golyákhöz hasonlított, akik szomorúan bódorognak az emeletek között s próbálják emlékeztükbe idézni az utcák, és a körutak szeszélyes kaeskaríngóit, amiket apjuk a bucsuestén szivarhamuval rajzolt ki az aroszra. Bizalmatlanul nézett az emberekre. Nagyon félt, hogy becsapják. A kereskedőket gyűlölte. A pincérekre pedig, akik ügyesen forgolódtak a kávéházi asztalok körül, úgy tekintett, mint a gyilkosokra. Ez az érzése már megvolt régés-régen, mikor először jött a fővárosba. Most újra fölébredt benne.

Mózes pár lépéssel előtte boldogan ment. Ugy tetszett, hogy megfiatalodott. Ezek az utcák, öröm és életkedv tombolt, amelyből neki is jutott.

A nagyvárosban van valami családiaság. Mihelyt megérkezünk, a szívére fogad, mintha várt volna ránk. Csak a kisváros zárkózik el előlünk. Itt azonban ismeretlenül maradhatunk és ismeretséget köthetünk. Mózes úgy érezte, hogy akik itt járnak, egytől-egyig ismerősei. Betekintett a péküzletbe és megtalálta a két öreg kisasszonyt, akiknél estente kenyeret és turót vett. A kisasszonyok szürke ruhában voltak. A hajuk is szürke s most is oly erősen pomádézák. Szorgalmasan pakolják a kenyereket s mindenkinek hosszan és szívesen köszöntenek jó estét fakó és halott hangjukon. Jó estét, drága kisasszonyok. A hentes előtti is megállt. Lopva, mintha bünt követne el. Egy kövér ember ragyogó kessel sonkszeleteket kanyarított le a prágaiából, amelyeknek rózsaszín bársonyát fehér szalaggal köríti a finom zsiradék.

Ezt látta egyszer régén is. A kövér hentes előtte a bőség és gondviselés szimbóluma volt a hús szűk esztendőben. Mózesnek zúgott a feje az örömtől. Azt hitte, hogy visszaesavarták az idő kerekét s a multban él. Egy pillanatra elmélyedt. Hányszor kelt fel kora reggel ez a hentes, télen, nyáron, hányszor állt itt a márványasztalnál, míg ő távol volt és rá se gondolt, hányszor kezdett bele ugyanebbe a munkába, talán csak azért, hogy másokban az élet folytonosságának a hitét fentartsa. Valami hálát érzett iránta és mindenki iránt, aki körülötte volt. Ő pedig meglophatta a tit-

kait. Mózes mámorosan ment tovább.

Egy leány ment előttük.
— Láttad? — kérdezte Mózes Dánielt. — A haja akárcsak a Marié. A szeme is. Az orra is. Csodálatos.

Mind a ketten megálltak és esodálkozva néztek utána.

A két öreg gyakran beszélt Mariról, aki egyszer diákkorukban felment hozzájuk, meggyópálinkát ivott és az asztal tetején táncolt. Aztán eltűnt a szemük elől. Ez volt egyetlen kalandjuk.

Azóta minden lány Marihoz hasonlított.

Az emlékek minden fában és kőben felébredtek. Akárhova léptek, megelevenült az aszfalt és zenélni kezdett, a multak muzsikáját. Ott szemben lakott egy ös-jogász, aki minden évben kötelelősszerűen megbukott a vizsgán. A második emeleti ablak nyitva van. Ég a lámpa. Vajjon most is ő lakik-e itt? Az ablakokat mindig nyitva szokta hagyni. A fűszerkereskedő a pultnál ül és számolja a pénzt. Meghízott és megkopaszodott.

Mentek, szaladtak, repültek. Nem is vették észre, hogy nehezebbre esik a járás. A legnehezebb lehullott róluk. Nem érezték a testük súlyát. Hármine év mögöttük és ez egyszerre semmivé lett, eltűnt. Fiatalabbak lettek harminc évvel.

Siettek, hogy kapuzárás előtt érjenek haza. Előbb azonban betértek egy külső-ferencvárosi olcsó kávéháza. Dániel helyeslőleg nézte a síró tükröket, a fakó plüssdiványt, amely harmonikált és jajgatott, mikor ráültek és a pincéért, aki pécsetes frakkban bicegett eléjük, mert ezek biztató jelek, hogy itt a kávé olcsóbb, mint másutt. Elszivtak egy szivart és aztán fizettek. Mind a ketten négy fillér borraivalót hagytak a tálcán. A pincér mélyen meghajolt előttük, feladta a kabátjukat és kinyitotta az ajtót.

Ettől a sikertől felvillanyozva mentek a pályaudvarra. Itt azonban csalódás érte őket. A esomagjukat nem kapták. Gorombán küldték egyik ajtótól a másikhoz. A hivatalnokok mogorván, vagy mosolyogva utasították el őket, ők pedig rémülten néztek egymás szemébe. Akkor is úgy volt ez. Épp ily tájékozatlanok voltak. Az életben azonban sokat kell szenvedni. Örültek, hogy együtt szenvedhettek és nem szégyenlik magukat egymás előtt.

Végre aztán kezükben volt a podgyász. Lihegve, verejtékező homlokkal cipelték. A hordárokat gyorsan lerázták a nyakukról. Hiába volt pénzüik. Azt tartották, hogy a hordárok gonosz és ravasz emberek, akik kizsákmányolják az utasokat és ha csak lehet, nem kell velük szóba eszedni.

— Nem kell — mondta energikusan Mózes.

— Nem kell — ismételte hal-

kan Dániel.

Bementek a pályaudvarba, a Perronra.

Mózes szerette nézni az érkező

vonatokat, az utasokat, akik idegen nyelveken beszéltek, szerezett az álmos és tétova sűrűségben elvegyülni, hogy ő is valami bus idegennnek tűnjék, akie az élet hazátlanul ide-oda rángat.

— A pályaudvar — mondta mekegő hangján — valami nagy-szerű. Ez az üvegpupa a kagyló, amely a tengerek morajlását visszazengi. Minden ut és minden távolság benne van, fel van göngyölve benne és benne van a jövő-dő is s benne van a mult. Nézd a sineket, mindő ijesztoen nyulnak a távolságok felé. Akkor is látod, mikor a szemed már nem tudja követni, egy napsugár kinyuló ivén látod, beleszögelni a végtelenbe.

Dániel ráhagyta és intett. Egy szót se értett belőle. Mózes filozófált s megszokta, hogy nem érti. A filozófia az, amit nem lehet megérteni.

De azért ő is előre hajolt és nézte, nézte a sineket.

II.

Avonát Pétervárról reggel fél-negykor indult.

Előző estén mind a ketten korán mentek aludni, hogy idejében fel tudjanak kelni. Előbb azonban megvaesóráltak a kores-mában. Egy vörösabroszos asztalnál vörös bort ittak. Mózes rágyújtott a pipára és köhögve szipantgatott. Ábrándosan simogatta a szakállát, amely helylyel-közel egészen megsárgult a dohányfüsttől. Nézték az éjszakát és a holdat, amely ócskán, elhasználtan, vidékiesen lógott egy kerítésen, az eperfák lombjai között, mozdulatlanul. A por kaparta a torkukat. Néha átúgrott a kerítésen egy egerésző cica. Különben esend volt. Fizettek, elváltak és aludni mentek.

De Mózes nem tudott aludni. Fájt a feje, nyugtalankodott. Éjfélkor felkelt és teát akart főzni. A kánesóban nem volt víz. Ki kellett mennie a kútra, egy ingben. Busan térfertgett az udvarban. Azután bejött a szobába, leült a székre és bámulta a leleégző spirituszlámpát. Micsoda unalom élni. A butorok szinte megunták őt, elfáradtak és meggöngyödtek a keze alatt. A levegő elposhadt a léheletétől. Jó, hogy elmegegy-nen. Másutt bizonyára sebb az élet. A hold is olyan közeli és unalmas itt. Szinte belép a szobába, mint egy vendég. Emlékezett, hogy azelőt távolinak és fen-ségesnek látta. Kitarta karjait és megigézve állt hideg fényében. Ez azonban elmúlt.

Lassan felforrta a teavíz.

Aludni később se tudott. Álmatlanul hanykolódott a kis párnán. Mikor először utazott fel, épp így gyötrődött az utazás izgalmában. Tervek zibongtak az agyvelejében. Erről gondolkozott, míg megvirradt. A hold még mindig ott állt az égen. Most valami fájdalmas rokonszenvet érzett iránta, hogy vele együtt viraszott és megvárta a hajnalt. Mosdani kezdett. Félóra múlva a kapu elé gördült egy koci. Valaki megkopogtatta az ablakát.

(Folytatjuk.)

... Már csak behunyt szemmel lát-
tam ezt az életet s pikánsfimoagságnál
hatsába olvadt nálam az egész. A legmo-
dernebb látás lecsúszott szememről
s valami partomos sajátosság felte-
meg az itthagyt világot, amelyet az en-

... Kédelemül és bágyadt idegekkel ill
az eszjárását.
Kisasszony lányának, aki most jött haza
Pestől, az érettségi után s még zuga a feje
lék egészen különleges régiókba emelték
az eszjárását.

... A város pedig áll elhagyatva, nagy ne-
maságban, tisztán és portepetten, mint a
paraszt luxusa, az igazi első ház.

... Ez a kihalt világ faj a polgármester ur
kísasszony lányának, aki most jött haza
Pestől, az érettségi után s még zuga a feje
lék egészen különleges régiókba emelték
az eszjárását.

— 33 —

... az hiányzott épen, hogy még te is szapo-
ritsd a bajomat.

... Felállott és kiment. Mikor az ajtót be-
zártá, még akkor is hallatszott nyögő só-
hajtása, amelyhez már ugy hozzászókött,
mint a lélegzéshez.

... Mariska elővette finom csipkekendőjét
s megtörülte vele szemét... Azután tovább
írt.

... „Beérződik hozzám a tubarózsák föl-
esengő éles szopránja s elnyomja a fásult,
rozoga koldusnép szomorú lelki penész sza-
gát. Az édes anyám ruháinak friss tiszta-
ságszaga tölti be az emlékeimet s az élet
képei tarkán és fátyolosan suhannak el
mellettem... Mit ad az élet? Nagy érzéseket,
félelmes megpihenőket, várásokat, emóció-
kat... Gyönyörű kilátásos hangulatokat
az illatok szubtilis átmeneteinél s ugy hu-
zom magam kicsire, gyávára az Élet fala
tövére, mint egy tolvaj árnyék...”

... Balkézzel a kis kézi tükör után nyult,
amely igen finom darab volt ebben a durva
paraszturiasságu szobában s egészen meg-
vígasztalódott, amint látta, hogy az arca
üde és finom és még nem tünt el róla, a
legmagasabb intelligenciák fájdalmas meg-
törtsége.

— 36 —

... A mai fanyalgóbb és vékonyabb volt
kövérkes kis sógoromja eskója s annál epé-
sebb és gumyosabb a „venlányé”, az Emma
néneje. Béla derékra kapta s egy jó ba-
fuszpedróságnak esőket nyomott a szájára.
Míg ő lopva letörtölte, látta, hogy Gizi sa-
padozva feltétkenykedik az ura túlságs
hevességéért. Ideges elkeseredés vett erőt
rajta.

... Hangosan esőközöttak össze s Merry
egész tücat erős, száraz esőket kapott ize-
itől.

... Elöl jött Márk néni, a vidám Mancsi
manája, erősen befűzött, nagyon fiatalos
és sok csipkével díszített zold ruhában.

... A tágas, nagy és sötét előszobában,
amelynek vaspasák voltak az ablakában,
épitve, tisztán és szörnyű kisvárosiasan
tüntek fel a vendégek

... A város pedig áll elhagyatva, nagy ne-
maságban, tisztán és portepetten, mint a
paraszt luxusa, az igazi első ház.

... A város pedig áll elhagyatva, nagy ne-
maságban, tisztán és portepetten, mint a
paraszt luxusa, az igazi első ház.

... A város pedig áll elhagyatva, nagy ne-
maságban, tisztán és portepetten, mint a
paraszt luxusa, az igazi első ház.

— 40 —

... Hirtelen nagy láрма volt a másik szo-
bában. Lányhangok hallatszottak s idegen
női beszéd. Mariska aki legjobban érezte
pesti nevének, a kedés Merry-nek a hiá-
nyát, összeborzadt. Most megint jönnek a
Mariskázások, az ostoba, haszontalan lány-
fecsegések, durva arcok, tele tüzes pattaná-
sokkal, háznál szabott ruhák, formátlan ci-
pők, rikitó színek, kiabáló hang s megörjítő
természetesség...

... Két lány rontott be hozzá:

... — Szervus, Mariska! — visitott a ki-
sebbik s óriási módon borult a nyakába,
hogy össze-vissza csókolja, — a Márk ügy-
véd leánya volt, Mancsi, kis gömbölyű, fe-
héreképű s csakugyan pattanásos arcu frus-
ka, aki nem akar nagy lánnyá lenni, gret-
chenben viseli a haját s olyan hangosan
kacag, ahogy csak bír. A fogai szépek, de
mind a száz darab látszik s szinte szikrázik,
mint a gyöngysor.

... A nagyobbik lány az állatorvos lánya,
szintén Mariska, olajbarna leány, akinek
soha sincsen mondanivalója. Csak nagy fe-
kete szeme csillog hosszú szempillái alatt
s mindig kétségbe van esve, hogy valami
ügyetlenséget követett el s e miatt szer-

— 37 —

— Hát tessék játszani, — kiáltotta Marika, — halljuk, halljuk, és úgy szeretek zongorázni, ha hát az a legnagyobb lehetőség, ha már zongorázni kell.

— Oh, kérem, a zene a legszebb, — szólt Ceilerné s már fel is nyitotta a zongorát.

— Tessék nagyszád, tessék, — biztatta a polgármesterné. — Ajj, olyan szépen játszik, igazán ő vizsgál meg néha, mikor nagyon elképedtem.

— Ó kérem, én nem tudok játszani, csak ahogy a jó Isten adta nekem, hogy egy kis gyakorlat legyen az újjajamban.

Nekimint a billentyűknek s felharsant egy jó hallgató néma.

— Nagyon édes, nagyon gyönyörű, — újjongott Marika, Merly pedig szédült. Mintha egy ezredével rohanat volna vissza a múltba, olyan brutális sülyedés volt neki most ez a visszacsúszás a saját régi családi és társadalmi környezetbe.

— Meg kell örülnöm, — mondta magában s tévoya szemmel nézett végig rajtuk. Az udvarról nagy zibongás hallatszott. A Marika tisztelőre jöttek a családtagok. A kis leány úgy érezte, mintha válogatott új kinvasokra kellene az idegenek elkészülni.

— 39 —

fölött félszeg és gyáva, isten őrizzen, hogy valaminél véleményt mondjon!

— Hát mikor jöttél meg, drágám, na hallod! Képzeld, holnapután lesz az érettségizettek utómajálisa vagy juniálisa a kiserdőben és még fogalmam sincs, melyik rubában megyek ki. Te milyenben jössz?

— Én, — mondta Marika s bámulva, kerekre nyílt szemmel nézett a két leányra, mintha egy más bolygóból nézne le rájuk és valahónan a multak távolságából hatna el hozzájuk a hangjuk: fölényesen és idegenül és furesa értelmetlenséggel nézett rájuk, — én nem megyek el.

— Nem?! Ugyan ne beszélj! Hallani se akarok róla. Majd én beszélek a mamáddal, úgy visziünk, mint a bocit, kötélen ha másképp nem jössz.

Hangosan és hosszan kacagott s kiszaladt a néniért.

A polgármesterné épen bejött egy idegen, fura, szabad pongyolába öltözött nővel, aki barátságosan mósolygott s bemutatkozott a lányoknak:

— Ceilerné vagyok; ah, kérem, tessék csak maradni, én itthon vagyok, kérem! Át szoktam jönni a kisasszony zongoráján klimpirogatni néha. Bizony,

— 38 —

meglepetve az anyja.

A gyönyörű gyermek elhallgatott, érezte a nagy kontrasztot az ő stílusa és az anyjaé közt. Fajdalmasan emelte föl a fejét kar

— Mit nem bírsz? — kérdezte élesen, rásait, — sóhajtott a szép lány.

— Nem bírom az élet harcos megmunkáinak nincs ideje még pihenmi sem.

— No hát ugyan mi bajod egyszer, — szólt az anyja egyszerűen és nyögve tilt le egy székre, annak is csak a sarkára, mint a szép stílusa.

— No hát ugyan mi bajod egyszer, — szólt az anyja egyszerűen és nyögve tilt le egy székre, annak is csak a sarkára, mint a szép stílusa.

Könyörögve tette össze két gyönyörű kis kezét, amelyet olyan gondosan ápolt, mint

pernyi megállapodásos nyugabnam.

— Ez bojaztató, hogy nekem nincs egy

miért.

megmunkálni anyjának s maga sem tudta

elakartva levélt, amelyet nem mert volna

s ő idegesen és türethetetlenül rezzenit össze,

Ebben a percben nyílt mögötte az ajtó

hátsa újra más és más.

alaphangja mindig ugyanaz, de az info-

mult, turesas emelőit, amelyeknek az

razsálatl rögzítve meg a gyermekkor el-

egy vakult tükörben, csodálattalatos va-

seket bontott fel, a saját kódex át, mint

empire jelkém igazi biedermeier erze-

— 34 —

esu magas nyakán s hudta, hogy most egy csodálatosan igaz művészi interieurt adna, ha természetesen volna hozzá méltó berendezés és méltó meglátó.

— Szűk az életem, — mondta végre, — mint egy szomorú kis városi szoba őszi esős délutánon.

— Ajjaj, csak még te is sopánkodj, mikor minden csontom fáj, minden porcikám össze van törve és mégis örökké hajszolni ezeket a bitangokat. Megöltek már, megették az életemet. Persze, nekem magamnak kell minden után nézni, apád csak ott lebzsel a hivatalba, az sokkal kényelmesebb. Hazajön enni. De hogy miből lesz valami, hogy intézek el valamit, ahhoz semmi közel!

Nyögött kettőt-hármát s aztán újra megszólalt:

— Csak azt akarom mondani, hogy ha valaki átjön hozzánk és te megint úgy viseled magad, mint tegnap, majd meglátod!... Nekem nem fogsz itt nyafroskodni, hogy hirbe hozz. Rajtam nem fog nevetni az egész sor. Te nem akarod látni őket? Ne félj, majd ők mondják neked hamar, hogy „akkor lássalak, mikor a hátam közepit”.

Ujra nyögött.

—Az egész életem csupa betegség.

— 35 —

A

nya
tenge
júköt
épen
medv
tán
keres
kis b
alá t
tes
telte,
pahar
ejt.

Egy
garth
noot-
szolgá
nek; a
asszor
va hi
tént,
domb
ledte

Vaj

Lisper
tenei
tőlük
annyi
lány
vidéki
tehetü
földny
meglá
area v
rek g
nagyo
eletán
képest

Szeme

ne ho
netes
élnék-
ratlan
oldaló
római
ra me

Ljst

s vall
hagyta
legtöb
gyüölö
mema
kodott
tudta,
isten,
hatja

gas de

kat é
Igy az
teletés
vasárn
a ház
ról-na
sebeli
teletés
hoggy
meme

lé vag

de Li
ni. Na
volt.
Ha
ba, a
meg.
zott, n
Simlá
ismere

Egy

hoggy
ment.
mint
fél m
nyit
husz-h
járt

LISPETH.

IRTA, RUDYARD KIPLING.

A DOMBVIDÉKI Sonoo-nak s feleségének, Jadeh-nek a lánya volt. Egy évben nem temett tengerijük, s egyetlen mákföldjükön, Kotgarh-tól oldalvást, épen a Sutlej völgy fölött, két medve ütött éjjeli tanyát. Így aztán jövő tavasszal felvették a keresztiséget s bevitték a missióba kis babájukat is, hogy keresztvíz alá tartsák. A kotgarh-i tiszteletes "Elisabeth" névre keresztelte, amit a dombvidéki vagy pahari tájszólás "Lispet"-nek ejt.

Egyszer ottjárt a kolera a Kotgarh-völgyben s elragadta Sonoo-t és Jadeh-et. Lispeth félig szolgálónak, félig társalkodónak, az akkori kotgarh-i tiszteletes asszony házába került. Ez a morva hittérítő uralma után történt, mikor Kotgarh, "az északi dombvidék királynője", nem felelte még el egészen régi címét.

Vajjon a kereszténység vált-e Lispeth javára vagy népének istenei tettek-e meg érte minden tőlük telhetőt, nem tudom; de annyi tény, hogy nagyon kedves lány lett belőle. S ha egy dombvidéki lány kedves, bátran megtehetünk érte akár ötven mérföldnyi rossz utat is, csak hogy megláthassuk. Lispethnek görög area volt, olyan, amelyet az emberek gyakran szoktak festeni, de nagyon ritkán látnak. Halvány, elefántesont színe volt, s fajához képest redkívül karesu növési. Szeme bámulatba ejtett. S csak ne hordta volna azokat a rettenetes perkáruhákat, melyekért élnek-halnak a missiókban: váratlanul találkozával vele a domboldalon, azt hitted volna, hogy a rómaiak Dianáját látod vadászatra menni a maga valóságában.

Lispeth buzgó keresztény volt s vallását hajdon korában sem hagyta eszerben, nem úgy, mint a legtöbb dombvidéki lány. Népe gyűlölte is, mert amint mondták, memsahib lett s naponként mosakodott. A tiszteletes asszony nem tudta, mitevő legyen vele. Tudja isten, az ember nem igen kívánhatja egy öt láb tíz hüvelyk magas déleleg istennőtől, hogy tálaikat és tányérokat mosogasson. Így aztán együtt játszott a tiszteletes ur gyermekeivel, eljárt a vasárnapi iskolába, végig olvasta a ház valamennyi könyvét s napról-napra szebb lett, mint a mesebeli királykisasszonyok. A tiszteletes asszony mondogatta ugyan hogy jó volna, ha a lány Simlába menne szolgálni gyermekek mellé vagy valami finomabb helyre; de Lispeth nem akart elszegődni. Nagyon boldog volt ott, ahol volt.

Ha utazók érkeztek Kotgarhba, ami akkortájt ritkán esett meg, Lispeth szobájába zárkózott, mert attól félt, hogy elviszik Simlába vagy más valahová, ki az ismeretlen nagy világba.

Egyszer, pár hónapra azután, hogy tizenhét éves lett, sétálni ment. Lispeth nem úgy sétált, mint az angol urhölgyek — másfél mérföldet előre s ugyanannyit vissza lóháton. Kis sétáin husz-harmine angol mérföldet bejárt odavissza Kotgarh és Nar-

kunda között. Ez alkalommal késő este tért vissza, lefelé lépdelve, valami nehéz tárggyal karjaiban, a kotgarh-i nyaktörő lejtőn. A tiszteletes asszony a napali benyilóban szundikált, mikor Lispeth kimerülve belépett. Terhét a pamlagra téve csak ennyit mondott: Itt a férjem. A Bagi Road-on találtam. Megsebesült. Ápolni fogjuk s ha meggyógyult, ura majd összead vele."

Ez volt az első eset, hogy Lispeth férjhezmenési szándékáról szólt s a tiszteletes asszony elborzadva kiáltott fel. De első sorban a pamlagon fekvő férfival kellett törődniök. Fialtal angol volt s fejét esontig sebezte valami éles, szögletes tárgyon. Lispeth azt mondta, hogy lent a khud-nál akadt rá s úgy hozta magával. Nehezen lélekzett s nem volt eszméleténél.

Ágyba tették s a tiszteletes gyógyította, aki értett valamiesikét az orvosi tudományokhoz is. Lispeth folytatta az ajtó előtt leste, nines-e rá szükség. Kijelentette a tiszteletes előtt, hogy ez az a férfi, akihez feleségül akar menni. A tiszteletes s hitvestársa szigorúan megleckéztették illetlen magaviseletéért. Lispeth nyugodtan végighallgatta őket, s aztán ismételte előbbi kijelentését. Bizony ahhoz jókora adag keresztényiességre van szükség, hogy az ember elfojthassa az olyan civilizálatlan keleti ösztönöket, amik az első látásra támadó szerelem. Lispeth rátalálva a férfira, akihez beleszeretett, nem látta be, mért titkolja választását. Azt sem akarta, hogy elküldjék. Csak az angolt akarta ápolni, míg fel nem épül, hogy aztán felesége legyen. Ennyiből állt szerény kis programja.

Két heti láz után az angol összeszedte magát s megköszönte a tiszteletes, a tiszteletes asszony és Lispeth — főleg Lispeth sziveségét. Elmondta, hogy a keleten utazgat — akkor a Peninsular and Oriental társaság csessemő korában — nem igen volt még szó "világjárókról." Most Dehra Dunból jött botanizálni, meg pillangókra vadászni a simlai dombvidéke. Nem is ismerte őt Simlába senki sem. Ugy emlekezett, hogy a meredek szélén valami moszatért nyúlt s egy reves fatönkre lépve a mélybe bukott. Vezetői bizonyára ellopták podgyaszát s megszöktek. Az volt a szándéka, hogy amint kissé meg erősödik, visszamegy Simlába. Nem volt többé kedve mászkálni a hegyek közt.

Az elmenetellel azonban nem igen sietett s erejét csak lassacskán szedegette össze. Lispeth semmibe sem vette a tiszteletes ur és a tiszteletes asszony jótanácsait, úgy hogy az utóbbi jónak látta beszélni az angollal s elmondta neki, mi baja van Lispeth szívének. Az angol jót nevetett, s azt mondta rá, hogy nagyon kedves, romantikus dolog, valóságos himalájai idyll. Mint hogy azonban neki othon menyasszonya van, nem hiszi, hogy a dolognak komolyabb vége lehetne. Minden esetre gondja lesz a

kellő discretióra. Volt is rá gondja. De azért nagyon kellemes időöltésnek találta, Lispeth-tel elbeszélgetni, Lispeth-tel sétálgatni, enyelegni vele, elhalmozni őt kedveskedő nevekkal, míg elég ereje nem lesz a távozásra. Ránézve semmiség volt az egész, de Lispethnek ez volt mindene a világon. Nagyon boldog volt, míg tartott a két hét, mert megtalálta azt a férfit, akit szeretett.

Születésénél fogva fogva a természet gyermeke lévén, nem igen törekedett érzelmei rejtegetésére. Az angol mulatott is rajta eleget. Mikor utra kelt, Lispeth elkíserte őt a domb mentén Narkundaig. Nagyon szomorú volt és nagyon szerencsétlen. A tiszteletes asszony jó keresztény létére irtóztott mindentől, ami feltűnést kelthetkelhet vagy botrányt okozhat, s arra kérte az angolt, mondja azt Lispethnek, — aki a tiszteletes asszony gyámkodása alól teljesen felszabadult — hogy vissza fog jönni s feleségül veszi. "Hiszen ön ugyis tudja, igazi gyerek még, s attól tartok, hogy szíve mélyén még mindig pogány" — szólt a tiszteletes asszony. Így aztán az angol, karját Lispeth deerká köré fonva, a domb mentén, az egész tizenkét angol mérföld alatt, egyébről sem beszélt a lánynak, minthogy vissza fog jönni s feleségül veszi. Lispeth újra meg újra megígértette ezt vele, s ott zokogott a narkundai hegytetőn, míg az angol el nem tűnt szeméi elől a Mutianiba vezető ösvényen.

Azután felszáritotta könnyeit s visszatérve Kotgarhba így szólt a tiszteletes asszonynak: "Vissza fog jönni és feleségül veszi. Csak embereihez ment, hogy tudassa velök." S a tiszteletes asszony vigasztalta Lispethet s rámondta: "Vissza fog jönni." A második hónap vége felé kezdett Lispeth türelmetlenkedni. Meghallotta, — hogy az angol elment Angliába, túl a tengereken. Azt tudta, hoi van Anglia, mert olvasott valamieské geografiát; de természetes, hogy dombvidéki lány létére a tengerről magáról fogalma sem volt. Volt a házbán valami régi szétszedhető térképe az egész földnek. Lispeth sokat játszott vele gyerekkorában. Előszedte, megint összerakta a darabokat, s biztatva önmagát, igyekezett kitalálni, hol járhat most az ő angola. Mivel távolságról vagy gőzhajókról sejtelve sem volt, föltevései meglehetősen hibásak voltak. De a helyzetben a legtökéletesebb pontosság sem változtatott volna semmit, mert az angolnak esze ágában sem volt visszatérni s feleségül venni egy dombvidéki lányt. Teljesen megfellebbezett róla már akkor, amikor Assamban vadászott a pillangókra. Idők múltán könyvet írt a keletről; de Lispethnek a neve sem fordul elő a könyvben.

Három hónap múlva Lispeth naponként bebandukolt Narkundába, hogy vizsgálja, nem jön-e még az országuton az angol. A sok séta könnyebbé vált s a tiszteletes asszony ennek láttá-

ra már azt gondolta, hogy a lány kiheverte végre azt "a közönséges, barbár ostobaságot." De nemsokára a séták sem használtak s Lispeth egészsége nagyon rosszra fordult. A tiszteletes asszony ekor azt hitte, itt az ideje annak, hogy felvilágosítsa Lispethet a történekről. Megmondta neki, hogy az angol csak nyugalma érdekében biztosította őt szerelméről, hogy sohasem gondolt egyébre, s hogy Lispeth-től "igazságtalan és illetlen dolog" volt arra gondolni, hogy egy angol elvegye, aki feisőbb rendű lény s e mellett jegyese egy saját népebeli lánynak. Lispeth azt felelte, hogy mindez tiszta lehetetlenség, mert az angol kijelentette, hogy szereti s a tiszteletes asszony saját szavaival biztosította őt arról, hogy az angol vissza fog jönni.

"Hogy lehetne valótlan az, amit ti ketten mondtatok?" — kérdezte Lispeth.

"Csak azért mondtuk gyermekem, hogy megnyugtassunk." — szólt a tiszteletes asszony.

"Ugy hát hazudtatok nekem" — mondá Lispeth — "te is, ő is!"

A tiszteletes asszony lehajtottá fejét s nem felelt. Lispeth is némán állt egy ideig; majd távozott, le a völgybe, s nemsokára visszatért a dombvidéki lányok viseletében, — rettenetes moeskosan, de orrkarika és fülönfüggők nélkül. Haja, a dombvidéki nők módjára, fekete fonalakkal át meg átfűzve, hosszú fonatban lógott le fejéről.

"Visszamegyek népembe." — szólt. "Lispethet megölték. Nem maradt meg belőle csak a vén Jadeh lánya, a pahari lány, a Tarka Devi szolgálója. Ti angolok mind hazugok vagytok."

Mialatt a tiszteletes asszony magához tért a nagy ijedségtől arra a kijelentésre, hogy Lispeth anyja isteneihez pártolt, a lány eltávozott; és soha többé nem jött vissza.

Vadul vetette magát piszkos népe karjai közé, hogy minél előbb leszámoljon teljesen azzal az étellel, melynek útjain eddig haladt. Nemsokára egy favágó felesége lett, aki a pahari szokása szerint ütötte, verte és szépsége csakhamar elenyészett.

"Nines oly törvény, amelylyel a pogányok esztelenségeit megfelleketheték" — mondta a tiszteletes asszony, — "s én azt hiszem, hogy Lispeth szíve mélyén mindig hitetlen volt." Az a körülmény, hogy Lispeth öthetes korában vétetett fel az angol egy ház kebelébe, mit sem bizonyított a tiszteletes asszony szemében.

Lispeth vén anyóka lett, mire meghalt. Élte végeig jól tudott angolul, s ha kellő mértékben leitta magát, néha-néha rá lehetett venni arra, hogy elmesélje első szerelmének történetét.

Bajos volt ilyenkor elképzelni, hogyan lehetett ez a fekete, rancos teremtmény, ez a kormos rongyosomó, valamikor "a kotgarhi missió Lispethje."

CRAINQUEBILLE.

IRTA: ANATOLE FRANCE. — FORDITOTTA: GABOR ANDOR.

(Folytatás.)

Lemerle mester leült és Bourriche elnök ur fogai közt egy ítéletet olvasott fel, mely elítéli Jerome Crainquebille tizenégy napi fogságra és ötven frank büntetésre. A törvényszék meggyőződését Matra rendőr tanuvallozásából merítette.

Amint a törvényszéki palota hosszu folyosóján végigvezették, Crainquebille rettenetes szükségét érezte annak, hogy valaki vele együtt érezzen. A börtönör felé fordult, aki kivette és háromszor mondta neki:

— Lásza!... lásza!... lásza!...

Aztán felsóhajtott:

— Ha két héttel ezelőtt valaki azt mondta volna nekem, hogy megtörténik velem, ami ma megtörtént!...

Aztán így elmélkedett:

— Nagyon gyorsan beszélnek azok az urak. Jól beszélnek, de nagyon gyorsan beszélnek. Az ember nem értheti meg magát velük... Maga nem gondolja, hogy nagyon gyorsan beszélnek?

De a börtönör csak ment mellette, anélkül, hogy felelt volna, vagy a fejét odafordította volna.

Crainquebille megkérdezte tőle:

— Miért nem felel?

De a börtönör tovább hallgatott.

És Crainquebille keserűen mondta:

— A kutyával is beszélnek. Miért nem beszél velem? Maga sohasem nyitja ki a száját? Hát nem fél, hogy megbüdosödik?

IV.

Apológia Bourriche elnök urhoz.

Néhány kíváncsi és két vagy három ügyvéd elhagyták a termet az ítélet felolvasása után; az irnok már más feleket hívott elő. Azok, akik eltávoztak, éppenséggel nem gondolkodtak a Crainquebille ügye felől, mely nem érdekeltte őket s nem is gondoltak rá. Csak Jean Lermite ur, egy rézmetsző, aki véletlenül vetődött a törvényszéki palotába, gondolkodott el azon, amiket az ímént látott és hallott.

Joseph Aubarrée mester vállára téve kezét, így beszélt:

— Dieséretreméltó Bourriche elnök urban az a körülmény, hogy ellent tud állni az elme hű érdeklődésének és őrizkedni tud attól az intellektuális gögtől, mely mindent meg szeretne ismerni. Egymással szembeállítva Matra rendőr és David Mathieu doktor ellentmondó vallomásait, a bíró oly utra lépett volna, melyen egyebet kétségeknél és bizonytalanságnál nem találni. Az a módszer, mely a kritika szerint vizsgálja a tényeket, nem egyeztethető össze az igazságszolgáltatás jó adminisztrációjával. Ha a bíró megteszi azt a vigyázatlanyságot, hogy e metódust követi, ítéletei a személyes bölcseségtől függenek, amely leggyakrabban esekély és az emberi bizonytalanságtól, mely állandó. Milyen lenne az ilyen ítélet tekintélye? Tagadhatatlan, hogy a történelmi módszer

tökéletesen alkalmatlan arra, hogy megszerezze neki azt a bizonyosságot, melyre szüksége van. Elég, ha Walter Raleigh esetére gondolunk.

Walter Raleigh, a londoni Towerbe zárva egy napon szokása szerint Világtörténetének második részén dolgozott, mikor ablaka alatt veszekedést hallott. Végignézte a civódó embereket és midőn munkája mellé ült vissza, azt hitte, nagyon jól megfigyelte őket. De másnap reggel egyik barátjával beszélgetvén a dolog felől, ki éppen jelen volt és részt vett a civódásban, ez megfigyelésének minden pontján ellentmondott neki. Elgondolkozván akkor arról a nehézségről, melylyel távoli események igazságának megismerése jár, mikor abban is tévedhetett, ami szeme előtt folyt le, tűzbe dobta történetének kéziratát.

Ha a bírónak épp oly skrupulusai volnának, mint sir Walter Raleighnek, tűzbe vetnék valamennyi instrukciójukat. És erre nincs joguk. Részükrol ez az igazság megtagadása lenne; vétek volna. Le kell mondani a tudásról, de nem kell lemondani az ítéletről. Akik azt kívánják, hogy a bíróságnak ítéletei a tények módszeres vizsgálatán alapuljanak, azok veszedelmes szofisták és öncátlan ellenségei a polgári igazságszolgáltatásnak és a katonai igazságszolgáltatásnak. Bourriche elnök ur sokkal inkább jogász-elme, semhogy ítéleteit az észről és a tudástól tegye függővé, melyeknek konklúziói örök vitáknak vannak alávetve. Dogmákra alapítja, tradíciókra ülteti őket, úgy hogy ítéletei tekintélyben egyértékűek az egyház parancsolataival. Ítéletei kánoniak. Ugy értem, hogy bizonyos számú szent kánonból meríti őket. Nézze csak pl. a tanuvallozásokat nem az emberi igazság és a valószínűség bizonytalan vonalain nyomán osztályozza, hanem változhatatlan, állandó és határozott vonások szerint. A fegyver-súly szerint osztályozza őket. Van-e ennél egyszerűbb s egyszerűbb okosabb dolog? Kétségbevonhatatlannak tartja egy rendőr vallomását, aki abstrakciója csak egy embernek, aki metafizikailag mint egy matrikulált számot és az ideális policia megtestesülésének egy darabját fog fel. Nem mintha Matra (Bastien), aki Cinto-Monteban (Korzika) született, az ő szemében képtelen volna a tévedésre. Soha ő azt nem gondolta, hogy Bastien Matra nagy megfigyelőképességgel volna ellátva, sem azt hogy a tények vizsgálatánál exakt és szigorú módszert használ. Őszintén szólva, nem Bastien Matrát veszi tekintetbe, hanem a 64-es rendőrt.

Az ember csalékony, Péter vagy Pál tévedhetnek. Descartes és Gassendi, Leibnitz és Newton, Bichat és Claude Bernard csalódhattak. Számítalan alkalmunk van a tévedésre. Az érzékek percepció és az elme ítéletei illúziók forrásai és bizonytalanságok okai. Egy ember tanuságában nem kell megbizni. Testis unus, testis nul-

lus. De egy számnak hihetünk. Bastien Matra, Cinto-Montéból, tévedhet. De a 64-es rendőr, aki abstrakciója csak az embernek, nem tévedhet. Ő egy lényeg. A lényegben semmi sincsen abból, ami az emberben megvan s az embert zavarja, rontja, tönkreteszi. A lényeg tiszta, változhatatlan és vegyülés nélkül való. A törvényszék nem is habozott visszautasítani David Mathieu doktor vallomását, mert a doktor csak ember — és elfogadta a 64-es rendőrt, aki egy tiszta idea, mintegy az istenségtől a bíróság korlátja elé szállott sugár.

E mód szerint járva el, Bourriche elnök ur valami csalhatatlanságfélet biztosít magának, azt az egyetlen, melyre bíró törekedhetik. Ha az ember, aki tanuskodik, karddal van felfegyverezve, a kardot kell tekintetbe venni, nem az embert. Az ember megvetendő és lehet, hogy nincs igaza. A kard nem az és mindig igaza van. Bourriche elnök ur mélységesen behatolt a törvények szellemébe. A társadalom az erőn alapszik, az erőt, mint a társadalmak felső bázisát, tisztelni kell. Az igazságszolgáltatás az erő adminisztrációja. Bourriche elnök ur tudja, hogy a 64-es rendőr a államhatalom egy darabkája. Az államhatalom ott trónol minden tisztviselőjében. A 64-es rendőr tekintélyének csorbítása az állam gyengítése volna. Aki megette az árticsókát egy levelét, megette az árticsókát, ahogy Bousset mondja a maga magasztos nyelvében. (Politique tirée de l'Écriture sainte, passim.)

Egy állam valamennyi kardja egy irányba van fordítva. Ha egymással szembehelyezzük őket, felforgatjuk a köztársaságot. Ezért ítélték Crainquebille vádlottat igazságosan tizenégy napi fogságra és ötven frank bírságra, a 64-es rendőr tanusága után. Szinte hallani vélem magát Bourriche elnököt, hogy magyarázza meg a magas és szép okokat, melyek az ítéletet inspirálták. Szinte hallom, amint mondja:

— Ezt az egyént a 64-es rendőrhöz alkalmazkodva ítélttem el, mert a 64-es rendőr a közhatalom emanációja. S hogy felismerjem bölcsességemet, elegendő, ha elképzelik, hogy megfordítva cselekedtem volna. Nyomban meglátják, hogy ez abszurdum lenne. Mert, ha az erő ellen mondanék ítéletet, akkor ítéleteimet nem volna, aki végrehajtsa. Jegyezzék meg, uraim, hogy a bírónak csak addig engedelmességeknek, amíg az erő vele van. A rendőrség nélkül a bíró nem volna egyéb szegény álmódzóznál. Ártanék magának, ha kimondanám, hogy egy rendőrnek nincs igaza. Egyéb-ként is ellentmond ennek a törvény szellemé. Lefegyverezni az erőt és fegyverrel látni el a gyengét, ez megváltoztatása volna a társadalmi rendnek, melynek pedig én fenntartására vagyok hivatva. Az igazságszolgáltatás a fennálló igazságtalanságok szentesítése. Ellene működött-e valaha is a hódítóknak, vagy a hatalom bitorlóinak? Mi-

kor egy törvénytelen hatalom keletkezik, csak el kell ismernie s ezzel törvényessé tette. Minden a formában rejlik és a bűn és ártatlanság közt csak egy bélyeges papiros vastagsága a különbség. Magának, Crainquebille, erősebbnek kellett volna lennie. Ha, miután azt kiáltotta, hogy "Mihászna András!" császárnak, diktátornak, a köztársaság elnökének deklarálta volna magát, vagy csupán községi tanácsosnak, biztosítom, hogy nem ítélttem volna el tizenégy napi fogságra és ötven frank bírságra. Minden keletlenlenségétől megkíméltem volna. Elhíheti nekem.

Kétségtelenül így beszélt volna Bourriche elnök ur, mert jogászelmeje van és tudja, hogy mivel tartozik egy bíró a társadalomnak. Megvédelmezi annak elveit a szabályok és a rend szerint. Az igazságszolgáltatás társadalmi. Csak a gonosz fejek akarják, hogy emberi és érzékeny legyen. Határozott szabályok szerint adminisztrálják és nem a test bizonyságai és az érzélem világosságai szerint. Főként ne követeljék tőle, hogy igazságos legyen; nem kell igazságosnak lennie, hiszen ő az igazságszolgáltatás; én azt mondom önnek, hogy az igazságos igazságszolgáltatás eszméje csak egy anarchista koponyájában foghatott. Magnaud elnök igaz, méltányos ítéleteket mond. De azokat megsemmisítik és ez az igazság.

Az igazi bíró a tanuvallozásokat a fegyver-súly szerint mérlegeli. Ez kitűnt a Crainquebille-ügyben és egyéb híres esetekben is.

Igy beszélt Jean Lermite ur.

Joseph Aubarrée mester, aki ismerte a törvényszéket, így felelt neki, orrát vakargatva.

— a véleményemet akarja tudni: hát nem hiszem, hogy Bourriche elnök ur ilyen magas metafizikáig emelkedett volna fel. Szerintem, midőn a 64-es rendőr vallomását, mint az igazság kifejezését fogadta el, egyszerűen azt cselekedte, amit mindig cselekedni látott. Az utánzásban kell keresni a legtöbb emberi cselekedet rugóját. A szokáshoz alkalmazkodva, az ember mindig a tisztességes emberek közé számít. Derék embernek azt nevezik, aki úgy cselekszik, mint a többiek.

V.

Crainquebille aláveti magát a köztársaság törvényeinek.

Crainquebille, mikor börtönébe visszavezették, leült megláncolt székére, meglepetéssel, csodálkozással eltelve. Ő maga sem tudta, hogy a bírók tévedtek. A törvényszék elrejtette előle belső gyöngeségét a formások méltósága alá. Crainquebille nem hihette, hogy igaza lehetne a hivatalos emberekkel szemben, akiknek okoskodását nem értette: lehetetlen volt felfognia, hogy valami, ami ilyen gyönyörű ceremóniákba burkolódik, béna legyen.

(Folytatjuk.)